πολιτισμός

■ Του **ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ***

Αναδιφώντας το χθες

Βιβλιοθήκη Ρεθύμνου: ένα χθες με διάρκεια δύο αιώνων! (Μέρος Β')

Την περασμένη εβδομάδα αναφερθήκαμε σε μια εξαιρετικά αξιόλογη βιβλιοθήκη του Ρεθύμνου, πρόδρομο της σημερινής Δημόσιας. Υπήρξε εξαιρετική τόσο ως προς τον χρόνο (1817) όσο και ως προς τον τόπο (Ρέθυμνο των 60 χριστιανικών οικογενειών) αλλά και ως προς το περιεχόμενό της (μερικές εκατοντάδες εκλεκτών βιβλίων και αναγνωσματαρίων). Είδαμε στα σπαράγματά της το πολυτιμότερο σήμερα βιβλίο της Δημόσιας Βιβλιοθήκης, «Αριστοφάνους Κωμωδίαι Εννέα. Venetiis Apud Aldum, M.IID», ένα βιβλίο δηλαδή του έτους 1498.

Ήταν η βιβλιοθήκη του γεννημένου στο Ρέθυμνο αλλά καταγόμενου από την Πελοπόννησο **Ιωάννη Λαζαρόπουλου**, που σε μη προσδιορισμένο ακριβώς χρόνο, μεταξύ του 1825 και του 1827 χειροτονήθηκε επίσκοπος Ρεθύμνης. Ό,τι γνωρίζουμε γι' αυτόν, το ξέρουμε χάρη στις μελέτες του **Νικόλαου Τωμαδάκη** και του **Στέργιου Μανουρά**. Συνεισφορά επί του θέματος έδωσε πρόσφατα και ο **Μαρίνος Γαλανάκης**.

Ωστόσο μερικοί αναγνώστες εξέφρασαν απορίες, για το εάν το σχολείο που δίδασκε ήταν πρωτοβάθμιο ή δευτεροβάθμιο και για το γιατί παρουσίασα τον δάσκαλό του ως εκπρόσωπο του νεοελληνικού διαφωτισμού. Στο πρώτο ερώτημα απαντά βέβαια η ηλικία των μαθητών (12-15 ετών), όπως και το «αναλυτικό πρόγραμμα» του σχολείου. Όπως μας πληροφορεί ο **Franz Sieber**, τα μαθήματα που διδάσκονταν σ' αυτό ήταν τα Αρχαία Ελληνικά (Μύθοι Αισώπου, Πλούταρχος, Πλάτωνας, Όμηρος), η Νεοελληνική Γλώσσα, η Ελληνική Ιστορία, η Αριθμητική, η Άλγεβρα, η Γεωμετρία, η Στερεομετρία, η Τριγωνομετρία, οι Κωνικές Τομές, η Φυσική Πειραματική, η Αστρονομία, η Λογική, η Μεταφυσική, η Ηθική, η Χρηστοήθεια και η Αισθητική. Τα μαθήματα αυτά όχι απλά προσδιορίζουν ένα δευτεροβάθμιο σχολείο, αλλά το τοποθετούν ένα επίπεδο μόλις πιο κάτω από τα επιφανή που λειτούργησαν στον ελληνόφωνο χώρο, τη Σχολή των Κυδωνιών, την Μπαλάνειο των Ιωαννίνων, τις Σχολές της Ζαγοράς και των Μηλεών Πηλίου κ.ά.

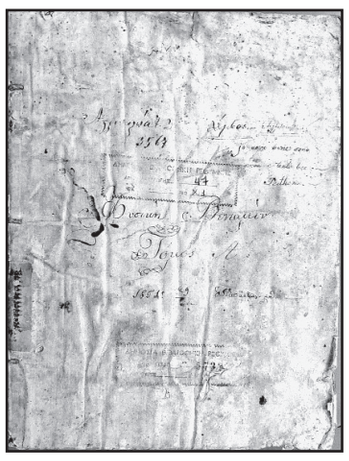

Στο Ελληνικό Σχολείο (Σχολαρχείο) του Ρεθύμνου άλλωστε είχε διδάξει μεταξύ των ετών 1802 και 1808 ο **Ζαχαρίας Πρακτικίδης**. Γνωρίζουμε πολλά για τον άνθρωπο εκείνο και για την παιδεία του, όπως για παράδειγμα ότι είχε διδαχτεί στο Ηράκλειο Γραμματική, Ποιητική, Λογική Βλεμμίδου, ανώτερα θεολογικά μαθήματα και Ρητορική Αθανασίου Παρίου. Όμως το γεγονός ότι διδάχτηκε από βιβλία του **Αθανασίου Παρίου**, κατεξοχήν αντιδιαφωτιστή, δεν τον έκανε να ακολουθήσει εκείνο τον δρόμο, αλλά, αντίθετα, τον έστρεψε προς τις νέες ιδέες. Ίσως μάλιστα αυτός να ήταν ο λόγος, ή έστω ένας από τους λόγους, που τον έκαναν να εγκαταλείψει την ιεροσύνη.

Όμως και το πρωτοβάθμιο σχολείο του Ρεθύμνου, που λειτουργούσε τουλάχιστον από το 1795, ήταν ένα εξαιρετικό εκπαιδευτικό ίδρυμα, αφού γνωρίζουμε ότι κατά την δεκαετία 1795-1805 δάσκαλός του ήταν ο **Γρηγόριος Μεγαλοβρυσανός**, που είχε σπουδάσει στην Ευρώπη και εκάρη ιερομόναχος κατά την περίοδο της εργασίας του ως δάσκαλος. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι το σχολείο αυτό λειτούργησε ως αλληλοδιδακτικό πριν την Επανάσταση, το 1820, με δάσκαλο τον Σίφνιο **Γεώργιο Βάο**. Ο *Βάος* φυλακίστηκε κατά την επανάσταση από τις διοικητικές αρχές της πόλης, αλλά εξαγοράστηκε από τους χριστιανορεθύμνιους και διασώθηκε.

Όσο για το δεύτερο ερώτημα, το γιατί δηλαδή ο **Ιωαννίκιος** να θεωρηθεί εκπρόσωπος στον τόπο μας του νεοελληνικού διαφωτισμού, αυτό αποδεικνύεται από πολλά γεγονότα. Ο **Ιωαννίκιος** (τότε *Ιωάννης Μεταξάς - Λαζαρόπουλος*) ήταν αποδεδειγμένα Φιλικός. Γνωρίζουμε μάλιστα ότι είχε κατηχηθεί στην Κωνσταντινούπολη ένα ακριβώς χρόνο πριν από το ξέσπασμα της Επανάστασης, από τον **Σωτήριο Θεαγένη**, στον βαθμό του «Ιερέα των Φιλικών», πράγμα που σημαίνει ότι είχε το δικαίωμα να κατηχεί και άλλους στα επαναστατικά κελεύσματα. Ο **Στέργιος Μανουράς** έχει τεκμηριώσει ότι στο Ρέθυμνο είχε προλάβει να μυήσει τουλάχιστον ενέα συμπολίτες του, μεταξύ των οποίων και τον μετέπειτα μαρτυρήσαντα **Γεράσιμο Περδικάρη - Κοντογιαννάκη** (1796-1822), επίσκοπο της πόλης.

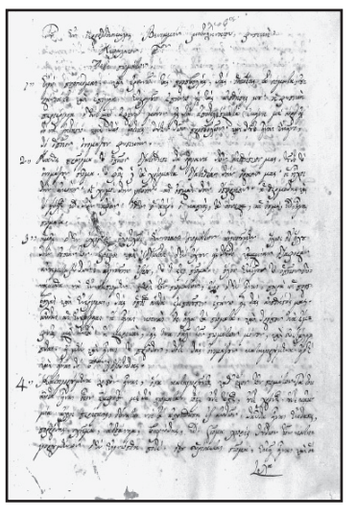

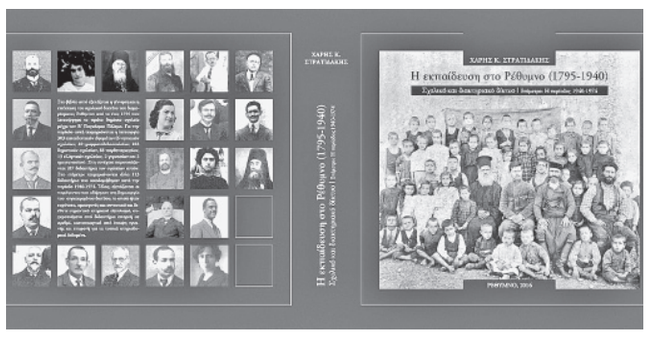

Όμως την καλύτερη απόδειξη για τα «πιστεύω» του Ιωαννίκιου αποτελεί η ίδια του η βιβλιοθήκη. Το τι σήμαινε να περιλαμβάνει, για παράδειγμα, ένα αναγνωσματάριο με σημειώσεις **Βενιαμίν του Λέσβιου** το αντιλαμβανόμαστε αν ξέρουμε ότι ο δάσκαλός του εκείνος στη Σχολή των Κυδωνιών (σήμερα Αϊβαλί) είχε αποκλειστεί από την Εκκλησία ως «άθεος». Κι αν ακόμα και σήμερα ελάχιστοι διεκδικούν αυτό τον τίτλο, μπορούμε να υποθέσουμε τι θα σήμαινε για τον κάτοχό του δύο αιώνες πριν, στην προεπαναστατική Ελλάδα. Στη Σχολή των Κυδωνιών ο **Βενιαμίν** είχε επιστρέψει το 1799, διδάσκοντας φιλοσοφία, φυσική, μαθηματικά, αστρονομία αλλά και φυσική πειραματική. Δίδαξε εκεί μέχρι τουλάχιστον το 1812, ενώ το 1817 αποδέχτηκε την πρόσκληση να αναδιοργανώσει την Ηγεμονική Ακαδημία του Βουκουρεστίου.

Με βάση τα στοιχεία αυτά μπορούμε να υποθέσουμε βάσιμα ότι ο **Ιωαννίκιος** μαθήτευσε δίπλα του το πολύ μέχρι το έτος 1812. Μπορούμε επίσης να εξηγήσουμε την πληροφορία του **Sieber**, που έμεινε κατάπληκτος βλέποντας ένα μαθητή του να χρησιμοποιεί το βαρόμετρο. Κι ακόμη μπορούμε να αιτιολογήσουμε την παρατήρησή του ότι οι εκκλησιαστικές αρχές δεν του επέτρεπαν να διδάσκει ο ίδιος το μάθημα των Θρησκευτικών. Όμως ήταν ο ίδιος άνθρωπος που στη συνέχεια, μέσα στο καμίνι της επανάστασης, εκλέχτηκε επίσκοπος και ανέλαβε το δύσκολο έργο να προστατεύσει το ποίμνιό του.

Αυτά όμως και πολλά άλλα οι ενδιαφερόμενοι αναγνώστες θα μπορέσουν να διαβάσουν πολύ πιο αναλυτικά στο βιβλίο μου «Η εκπαίδευση στο Ρέθυμνο (1795-1940)», που αποτελεί καρπό διδακτορικής διατριβής και που, όπως ανήγγειλε ο μητροπολίτης μας στην εκδήλωση του καλοκαιριού στο Σχολικό Μουσείο, θα εκδώσει η Ιερή μας Μητρόπολη (άρα η χρονολογία στο δοκιμαστικό εξώφυλλο θα πρέπει να αλλάξει σε 2017). Σ' αυτό αποδεικνύεται τόσο ότι οι διαφωτιστές δεν έφτασαν ουσιαστικά σε ρήξη με την κρητική Εκκλησία, όπως παντού σχεδόν στον ελληνόφωνο χώρο, αλλά και αποτιμάται η αποφασιστική συνεισφορά της στην υπόθεση της ρεθεμνιώτικης εκπαίδευσης.

Ας αφήσουμε όμως για την ώρα τον Ιωαννίκιο και ας δούμε την κατάσταση στην εκπαίδευση και στον τομέα των γραμμάτων συνολικότερα λίγο αργότερα, πριν από την επανάσταση του 1866. Την περίοδο εκείνη «υπουργείο παιδείας» της Κρήτης ήταν η «Επιτροπή επί των Σχολείων της Κρήτης», αποτελούμενη από τους **Μισαήλ Αποστολίδη**, τον **Κωνσταντίνο Ασώπιο**, τον **Φίλιππο Ιωάννου**, τον **Γεώργιο Γεννάδιο**, και «υπουργό» τον **Εμμανουήλ Βυβιλάκη**. Αυτός ήταν ο δεύτερος μεγάλος ευεργέτης της Βιβλιοθήκης μας, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω. Είχε γεννηθεί το 1806 στις Βρύσες Αμαρίου και το 1813 είχε μετοικήσει με την οικογένειά του στο Ρέθυμνο.

Ορφάνεψε όμως νωρίς και με την έναρξη της επανάστασης του 1821 κατέφυγε στο Ναύπλιο, ενώ στη συνέχεια υπηρέτησε για πέντε χρόνια στο ατμοκίνητο «Καρτερία». Αμέσως μετά κατέβηκε στην Κρήτη και συμμετείχε στην κατάληψη της Γραμβούσας. Με το τέλος της επανάστασης ανέβηκε στην Αθήνα και στη συνέχεια μετέβη στην Αίγινα, όπου σπούδασε την αλληλοδιδακτική μέθοδο στο Κεντρικό Σχολείο. Εκεί ήταν μάλλον που γνώρισε τον εξόριστο από την Κρήτη **Ιωαννίκιο**, του οποίου και θα πρέπει να παρακολούθησε τις παραδόσεις μαθημάτων. Υπάρχει βέβαια η πιθανότητα να τον είχε γνωρίσει και από το Ρέθυμνο, αλλά η υπόθεση αυτή χρήζει τεκμηρίωσης, εφόσον μάλιστα η παραμονή του σ' αυτό αναφέρεται ολιγόχρονη.

Στη συνέχεια ο **Βυβιλάκης** έφυγε υπότροφος του πατέρα του *Όθωνα Λουδοβίκου* στη Γερμανία, όπου σπούδασε νομικές επιστήμες. Ξαναγυρίζοντας στην Ελλάδα διορίστηκε πρόεδρος Πρωτοδικών στη Σύρο το 1840. Τον επόμενο χρόνο συμμετείχε στην επανάσταση του *Χαιρέτη* στην Κρήτη, μεταφέροντας σ' αυτήν ένα φορητό τυπογραφείο, με το οποίο εξέδωσε την παράνομη εφημερίδα «Ραδάμανθυς». Επέστρεψε στην Αθήνα και συνέχισε την έκδοση της εφημερίδας αυτής, με το όνομα «Νέος Ραδάμανθυς», μέχρι τις αρχές του 1880, με μικρά διαστήματα διακοπής. Μετά τη Σύμβαση της Χαλέπας, τον Ιούνιο του 1880 μπόρεσε, μετά από επτά σχεδόν δεκαετίες, να δει ξανά τη γενέθλιά του πόλη, στην οποία και άφησε την τελευταία του πνοή μετά από ένα εικοσιτετράωρο, προφανώς εξαιτίας της συγκίνησης που ένοιωσε. Τελευταίο του δώρο στο Ρέθυμνο υπήρξε η δωρεά ένα μόλις χρόνο πριν από τον θάνατό του της βιβλιοθήκης του, αποτελούμενης από 700 περίπου τόμους. Στην πραγματικότητα τα βιβλία κατέληξαν για λίγο στην «Εφορία των Κοινών Καταστημάτων» και στη συνέχεια στον νεοσύστατο «Δήμο Ρεθύμνης». Μέσα στα βιβλία αυτά υπήρχαν και μερικά του **Ιωαννίκιου**, τα οποία ο **Βυβιλάκης** είτε είχε «δανειστεί» από αυτόν είτε -και πιθανότερο- ο δάσκαλος είχε εκτιμήσει στην Αίγινα τη φιλομάθειά του και του τα είχε δωρίσει.

Το ποια ήταν η κατάσταση στον τομέα του βιβλίου στο Ρέθυμνο την περίοδο εκείνη το υποψιαζόμαστε από το πολύτιμο βιβλίο «Έκθεσις της επί των Σχολείων της Κρήτης Επιτροπής του 1844, εν Αθήναις 1879» του **Βυβιλάκη**. Οι περισσότεροι μάθαμε την ύπαρξή του από τις δημοσιεύσεις του **Μιχάλη Τρούλη**, το βιβλίο του οποίου «Εμμανουήλ Βυβιλάκης, Η ζωή, η δράση και το έργο του» πραγματοποίησε δύο εκδόσεις (η δεύτερη επηυξημένη). Οπωσδήποτε η «Έκθεσις» αποτελεί το «ευαγγέλιο» της εκπαιδευτικής ιστορίας του Ρεθύμνου, γι' αυτό και η Βιβλιοθήκη μας οφείλει, εκτός από την επανάρτηση της φωτογραφίας του **Βυβιλάκη** του στο νέο της κτήριο, μια αναστατική τουλάχιστον έκδοση. Άλλωστε και το δικό της αντίτυπο αποτελεί φωτοτυπική αναπαραγωγή, προσφορά του **Γ. Ανδρουλάκη**. Μαθαίνουμε λοιπόν απ' αυτό ότι οι Έφοροι των σχολείων του Ρεθύμνου (αρρένων, θηλέων και ελληνικού) με δύο τους επιστολές του 1861 ζητούσαν εναγωνίως την αποστολή σχολικών βιβλίων. Από μια άλλη επιστολή του Αποδουλιανού **Αλέξανδρου Ψαρουδάκη - Ψαράκη** (του πρώτου νηπιοδιδάκτη της Κρήτης, όπως τεκμηρίωσα στο βιβλίο «Η πρώτη εκατονταετία της νηπιακής εκπαίδευσης στο Ρέθυμνο») και υπότροφου του **Βυβιλάκη** στη Σύρο, μαθαίνουμε ότι κατεβαίνοντας με το πλοίο στο Ρέθυμνο η βιβλιοθήκη του κατασχέθηκε από τις τελωνειακές αρχές. Ευτυχώς ο πρωτοπόρος εκείνος της εκπαίδευσης -και αργότερα του εμπορίου- κατόρθωσε να την απελευθερώσει, προφανώς με την καταβολή των σχετικών μπαξισιών. Οπωσδήποτε το καθεστώς αυτό των κατασχέσεων δεν βελτιώθηκε αισθητά και κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες, όπως μας πληροφορεί ο **Εμμανουήλ Γενεράλης** στην «Αυτοβιογραφία» του, την οποία επιμελήθηκε ο **Θοδωρής Πελαντάκης**.

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ
ΕΠΙ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΤΟΥ 1844
Ἐπὶ Ἐμμ. Βυβιλάκη
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «ΡΑΔΑΜΑΝΘΟΥΣ»
1879

Η «Εφορία των Κοινών Καταστημάτων Ρεθύμνης» (σχολείων, νοσοκομείου κ.λπ.), αποτελούμενη το 1879 από τους **Ιωάννη Δάνδολο** (νομικό, γιατρό και εκδότη αργότερα της εφημερίδας «Αναγέννησις»), **Στυλιανό Πετυχάκη** (έμπορο και πατέρα του κατοπινού δημάρχου *Τίτου Πετυχάκη*), **Δημήτριο Ζαννιδάκη** (γιατρό και πολιτευτή), **Δημήτριο Μανουσάκη** (που ανοικοδόμησε το 1863 τον ναό του Αγίου Αντωνίου) και **Στυλιανό Λαμπρόπουλο - Μουσούρο** (έμπορο, γνωστό συνσπουδαστή του *Ελευθερίου Βενιζέλου* και αδελφικό του φίλο), έτριβε κυριολεκτικά τα χέρια της με το ανέλπιστο κελεπούρι των 700 βιβλίων, από τα οποία τουλάχιστον τα 70 περίπου ήταν ιστορικού χαρακτήρα. Απέστειλε λοιπόν στις 3 Σεπτεμβρίου μια ωραία ευχαριστήρια επιστολή

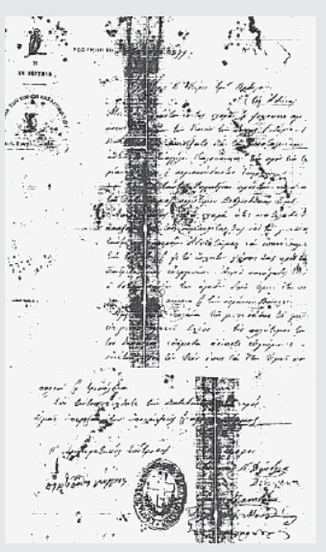

στον ευεργέτη της, η οποία φυλάσσεται στο αρχείο της Δημόσιας Βιβλιοθήκης.

Αξιότιμε κύριε Βυβιλάκη

Μετ' ανεκφράστου όντως χαράς και ψυχικής αγαλλιάσεως η εφορία των κοινών της πόλεως Ρεθύμνης καταστημάτων απεδέξατο δια του απεσταλμένου αυτής Ευαγγέλου Καλοκαιρινού την προς την Εφορίαν έντιμον και περισπούδαστον επιστολήν Υμών και την δια ταύτης δωρηθείσαν προς την νεολαίαν της Πατρίδος μας πολύτιμον Βιβλιοθήκην σας...

Επί τούτοις δεχθείτε την διαβεβαίωσιν της προς Υμάς υπερεξαιρέτου υπολήψεως και αφοσιώσεώς μας.

Την επιστολή αυτή προσυπέγραφε ο «Αρχιερατικός Επίτροπος Πρωτόπαπας Γεώργιος».

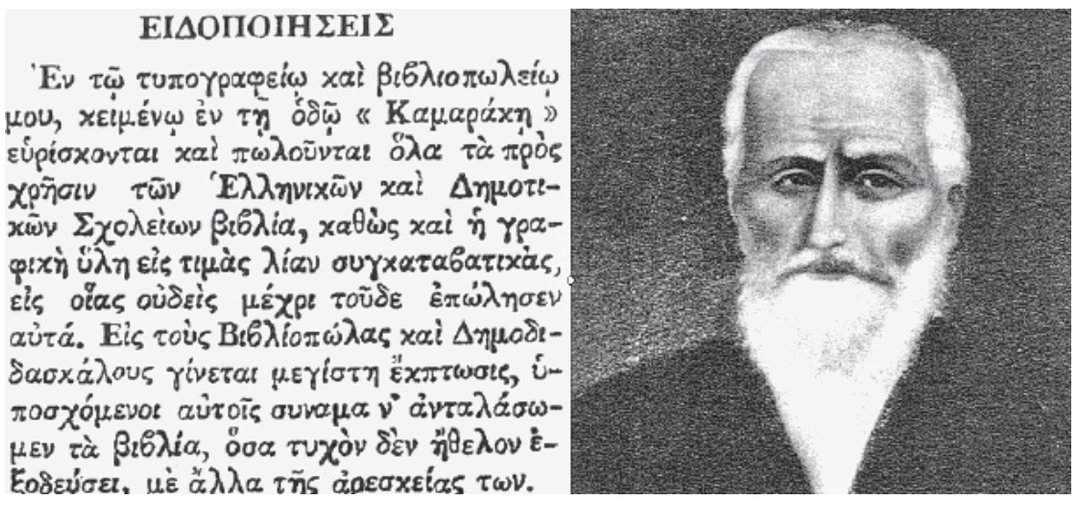

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

Ἐν τῷ τυπογραφείῳ καὶ βιβλιοπωλείῳ μου, κειμένῳ ἐν τῇ ὁδῷ « Καμαράκη » εὑρίσκονται καὶ πωλοῦνται ὅλα τὰ πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Δημοτικῶν Σχολείων βιβλία, καθὼς καὶ ἡ γραφικὴ ὕλη εἰς τιμὰς λίαν συγκαταβατικὰς, εἰς οἵας οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἐπώλησεν αὐτά. Εἰς τοὺς Βιβλιοπώλας καὶ Δημοδιδασκάλους γίνεται μεγίστη ἔκπτωσις, ὑποσχόμενοι αὐτοῖς συναμα ν' ἀνταλάσωμεν τὰ βιβλία, ὅσα τυχὸν δὲν ἤθελον ἐξοδεύσει, μὲ ἄλλα τῆς ἀρεσκείας των.

Ας μεταφερθούμε όμως στην εποχή εκείνη για να δούμε γιατί οι επίτροποι της πόλης ενθουσιάστηκαν σε τέτοιο βαθμό. Ένα έτος πριν ο **Βυβιλάκης** αφήσει την τελευταία του πνοή -και τη βιβλιοθήκη του- στο Ρέθυμνο, το 1879, είχε πρωτολειτουργήσει στο Ρέθυμνο το πρώτο του τυπογραφείο. Το είχε ιδρύσει ο αποκληθείς και «Γουτεμβέργιος του Ρεθύμνου», ο **Στυλιανός Καλαϊτζάκης** (1840-1917), για τον οποίο στην πραγματικότητα δεν γνωρίσουμε πολλά πράγματα. Δεν γνωρίζουμε όμως πολλά και για τις εκδόσεις του κατά τον 19ο αιώνα, οι περισσότερες από τις οποίες έχουν σωθεί σε μοναδικά αντίτυπα. Λίγα γνωρίζουμε και για το ενσωματωμένο στο τυπογραφείο βιβλιοπωλείο του και τα περισσότερα από αυτά από την παρουσιαζόμενη στη φωτογραφία αγγελία (διαφήμιση). Παρατίθεται σε φύλλο της εφημερίδας του «Νέος Ραδάμανθυς» του έτους 1883, γεγονός που σημαίνει ότι ήταν στοχευμένη στο σχολικό έτος 1883-84. Όπως βλέπουμε, αναφέρεται αποκλειστικά σε βιβλία σχολικά και διδασκαλικά. Αναφέρεται επίσης σε διευκολύνσεις βιβλίων σε εκπαιδευτικούς και σε «βιβλιοπώλες», πιθανότατα μεταπωλητές των βιβλίων και της χαρτικής ύλης στην επαρχία, όπου το έτος εκείνο λειτούργησαν –ούτε λίγα ούτε πολλά– 59 σχολεία. Η οδός στην οποία λειτουργούσε ήταν η σημερινή *Βάρδα Καλλέργη*, από την οποία αργότερα το τυπογραφείο - βιβλιοχαρτοπωλείο μετακόμισε στην *Εθνικής Αντιστάσεως*, στο ύψος της Μεγάλης Πόρτας.

Τα υπόλοιπα –τα μη σχολικά– βιβλία είναι γνωστό ότι αποκτούνταν από τους ενδιαφερόμενους με τη μέθοδο των προαγορών. Πρώτα δηλαδή ο εκδότης συγκέντρωνε τα χρήματα και στη συνέχεια προχωρούσε στην έκδοση του βιβλίου του. Γι' αυτό και τιμητικά παρέθετε στο τέλος του τα ονόματα των «συνδρομητών», συνήθεια που μας έχει προσφέρει πολύτιμες ιστορικές πληροφορίες, για τον τόπο μας και τους προγόνους μας, με μελέτες του **Γ.Π. Εκκεκάκη**, του **Στ. Μανουρά**, του **Κ. Μ. Παπαδάκη** κ.ά.

Ένα βιβλιοπωλείο που είχε λειτουργήσει την ίδια περίοδο (1881) ήταν του **Εμμανουήλ Δορυφόρου**. Το γνωρίζουμε χάρη στις μελέτες του **Γιώργη Π. Εκκεκάκη**, με τις οποίες ο καλός ερευνητής κατόρθωσε να ταυτίσει τον κάτοχό του με τον μετέπειτα δυστυχήσαντα, και γι' αυτό διορισμένο ως επιστάτη στα σχολεία της πόλης, «Ψιττακό». Υπενθυμίζω ότι όλα τα χριστιανικά σχολεία βρίσκονταν τότε γύρω από τη Μητρόπολη, ενώ σταδιακά από το 1882 τα παρθεναγωγεία μεταφέρθηκαν στα κτήρια της Αγίας Βαρβάρας (αργότερα της Βιβλιοθήκης).

Το βιβλιοπωλείο του Δορυφόρου είχε ξεκινήσει με εξαίρετες προοπτικές, όπως φαίνεται από την αγγελία λειτουργίας του. Συνοδευόταν από βιβλιοδετείο, το πρώτο επίσης που λειτούργησε στο Ρέθυμνο, προγονικό εκείνου του **Αριστόδημου** και του **Λεωνίδα Χατζηδάκη**.

Μ' αυτόν τον κακότυχο άνθρωπο, που ξεκίνησε θριαμβευτικά ως πρώτος βιβλιοπώλης και βιβλιοδέτης του Ρεθύμνου και που από τα χέρια του πέρασε η στάχωση των πιο πολύτιμων βιβλίων της Βιβλιοθήκης μας, θα κλείσουμε τη σημερινή αναζήτησή μας στο χθες. Θα τον παρατηρήσουμε στη φωτογραφία που πάρθηκε 31 χρόνια αργότερα, το 1912, να στέκεται σεμνός κι απόμακρος στα δεξιά των μαθητών, από τους οποίους βέβαια κανείς σήμερα δεν ζει. Δεν διεκδικεί θέση παράπλευρη στους τρεις δασκάλους του σχολείου, που, όπως θεωρούνταν φυσικό, τοποθετήθηκαν στο κέντρο της φωτογραφίας και του ενδιαφέροντος. Φαίνεται να βιάζεται να αποδράσει από το όμορφο κάδρο, προκειμένου να απομονωθεί στο καμαράκι του και να πιάσει στα χέρια του (τι άλλο;) ένα βιβλίο, όπως το διέσωσε στη συλλογική μνήμη ο βάρδος του Ρεθύμνου **Γιώργος Καλομενόπουλος**:

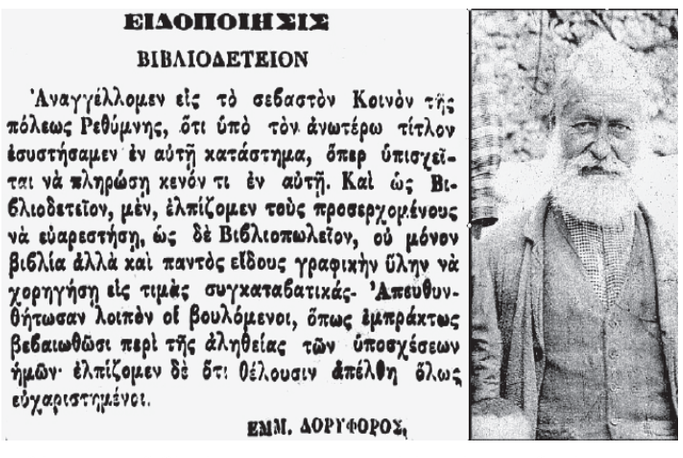

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟΝ

Ἀναγγέλλομεν εἰς τὸ σεβαστὸν Κοινὸν τῆς πόλεως Ρεθύμνης, ὅτι ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐσυστήσαμεν ἐν αὐτῇ κατάστημα, ὅπερ ὑπισχεῖται νὰ πληρώσῃ κενόν τι ἐν αὐτῇ. Καὶ ὡς Βιβλιοδετεῖον, μέν, ἐλπίζομεν τοὺς προσερχομένους νὰ εὐαρεστήσῃ, ὡς δὲ Βιβλιοπωλεῖον, οὐ μόνον βιβλία ἀλλὰ καὶ παντὸς εἴδους γραφικὴν ὕλην νὰ χορηγήσῃ εἰς τιμὰς συγκαταβατικάς· Ἀπευθυνθήτωσαν λοιπὸν οἱ βουλόμενοι, ὅπως ἐμπράκτως βεβαιωθῶσι περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὑποσχέσεων ἡμῶν· ἐλπίζομεν δὲ ὅτι θέλουσιν ἀπέλθῃ ὅλως εὐχαριστημένοι.

ΕΜΜ. ΔΟΡΥΦΟΡΟΣ.

Σεβάσμιος και βιβλικός
ο επιστάτης «Ψιττακός»
γέρος γενειοφόρος.
(Το παρατσούκλι ήταν γνωστό
κι όχι ως ήταν το γνωστό:
Μανόλης Δορυφόρος).

Στο καμεράκι του κλειστός,
στην Άγια Σύνοψη σκυφτός,
διαβάζει λέξη-λέξη.
Και μόνο κάθε ώρα μια
αφήνει τη βαρυθυμιά,
τον κώδωνα να παίξει.

Μα ως το διάλειμμα αρχινά,
ο «Ψιττακός», Κέρβερος, να
με βίτσα εις το χέρι.
Όταν μια αταξία δη
να γυροφέρνη το ραβδί
στα... όπισθέν μας... μέρη.

Μετά ένα τέταρτο, ξανά
στο καμεράκι του γυρνά,
«τέρμα» να κουδουνίση.
Να βάλη πάλι τα γυαλιά
-πενήντα χρόνια αυτή η δουλειά-
τη Σύνοψη ν' αρχίση.

Ανακεφαλαιώνοντας, στις δύο μέχρι τώρα συνέχειες της στήλης ασχοληθήκαμε με τους δύο κατά σειρά προδρόμους - ευεργέτες της Βιβλιοθήκης μας, τον **Ιωάννη Λαζαρόπουλο - μετέπειτα Ιωαννίκιο** και τον **Εμμανουήλ Βυβιλάκη**. Την επόμενη φορά θα δούμε αναλυτικά και τον τρίτο, τον **Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Ρεθύμνης**.

** Ο Χάρης Στρατιδάκης είναι δρ Παιδαγωγικής – ερευνητής - συγγραφέας*
strharis@yahoo.gr